

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ САНАТОРНОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ

У статті розглянуто ключові характеристики виховної системи санаторної школи-інтернату, які забезпечують розвиток креативного потенціалу школярів. На прикладі санаторної школи-інтернату Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру проаналізовано значення гуртків, творчих колективів, дитячого реабілітаційного театру, інтеграційного фестивалю життєтворчості та технології реабілітації мистецтвом для становлення кожного вихованця як творчої особистості.

Ключові слова: формування творчої особистості, санаторна школа-інтернат, виховна система, дитячий реабілітаційний театр, інтеграційний фестиваль, реабілітація мистецтвом.

Забезпечення поступальності розвитку сучасного суспільства все більше залежить від кількості в ньому творчих особистостей, здатних не тільки сумлінно виконувати певні стандартизовані, репродуктивні завдання, а й у разі необхідності виходити за їх межі, застосовувати свої творчі здібності для створення нової інформації, цінностей, технологій, матеріальних об'єктів тощо. Тому від навчальних закладів цілком закономірно очікують удосконалення роботи щодо розвитку творчого потенціалу особистості, утвердження цього напрямку навчально-виховного процесу як перманентного пріоритету діяльності всіх педагогів. В умовах санаторних шкіл-інтернатів цей пріоритет часто реалізується не повною мірою через низку причин, серед яких основними є такі: стан здоров'я вихованців, який обмежує можливості їх творчого зростання; несистемність роботи колективу щодо розвитку творчих здібностей вихованців; недостатня варіативність використання різних видів мистецтва для побудови індивідуальної програми становлення кожної дитини як творчої особистості. Розв'язати всі ці проблеми можна лише за умови, якщо в межах виховного процесу санаторної школи-інтернату буде спроектована та практично забезпечена система роботи щодо формування творчої особистості, здатної реалізувати свій креативний потенціал в одному чи декількох видах мистецтва з урахуванням свого стану здоров'я. Педагоги при цьому забезпечують корекційно-компенсаторну спрямованість виховного процесу, що дає змогу мінімізувати обмеження творчого зростання дитини з проблемами здоров'я.

Результати досліджень М. Галкіна [1], Г. Зіатдінової [2], А. Іванова [3], О. Медведєвої [4], Ю. Моздокової [5], О. Молчан [6], В. Юніної [7] та інших довели, що мистецтво може бути дієвим каталізатором особистісного та соціального розвитку дитини з особливостями психофізичного розвитку, розкриття її потенціалу, компенсації наявних обмежень життєдіяльності. Найголовнішим можна вважати психологічний ефект від самопрезентації дитиною своїх художньо-естетичних здібностей, адже позитивні відгуки глядачів допомагають їй вибратися з хибного кола хвилювань і думок про свою хворобу,

подолати комплекс неповноцінності, повірити в себе як успішну й талановиту особистість. Проте недослідженими є організаційно-технологічні підходи до формування творчої особистості в умовах санаторної школи-інтернату, зокрема, можливості розширення й збагачення соціального простору для креативної самопрезентації вихованців за рахунок організації фестивалів та інших мистецьких заходів.

Мета статті – висвітлення інноваційного досвіду формування творчої особистості в умовах виховної системи санаторної школи-інтернату.

Науково обґрунтованим і суспільно визнаним зразком системного підходу до формування творчої особистості є виховна система санаторної школи-інтернату Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру (м. Запоріжжя). Виховна система – це упорядкована сукупність компонентів, взаємодія й інтеграція яких зумовлює здатність санаторної школи-інтернату цілеспрямовано й ефективно сприяти творчому розвитку особистості дитини. Як результат поступального та безперервного розвитку виховної системи, нині вона забезпечує реалізацію мети виховання в Хортицькому центрі – становлення дитини як творця і проектувальника свого життя, який уміє визначати свою життєву стратегію, прагне бути компетентною, відповідальною, творчою, соціально активною й мобільною особистістю.

Щороку в закладі працює 16–20 гуртків і дитячих творчих колективів, які охоплюють усіх вихованців. Добре зарекомендували себе історичний гурток “Міленіум”, гурток історичного краєзнавства, гуртки образотворчої спрямованості “Креативне рукоділля”, “Фантазери”, вокальні гуртки “Хортицькі дзвіночки”, “Ровесники”, “Веселі нотки”, технічні гуртки “Чарівне світло фотозйомки”, “Відео та монтаж”, ансамбль шумових інструментів і народної пісні “Весела компанія”, спортивний гурток “Швидкі, кмітливі, спритні”, ансамбль сучасного танцю. Керівниками дитячих творчих колективів для обдарованих учнів розроблено індивідуальні траєкторії творчого зростання та творчі портфоліо. Усіх обдарованих вихованців керівники гуртків ретельно готують до участі в мистецьких заходах (фестивалях і конкурсах різних рівнів).

З метою системного поєднання можливостей різних видів мистецтва щодо забезпечення творчого розвитку вихованців в умовах виховної системи функціонує особливий організаційний комплекс – дитячий реабілітаційний театр “Інклюзив”, який має почесне звання “Народний художній колектив”.

Головним завданням реабілітаційного театру є формування в дітей життєвої компетентності шляхом розвитку творчої особистості з високим національно-культурним потенціалом, спрямованістю на соціально значущі естетичні орієнтири, готовністю до інноваційної діяльності в різних видах професійного мистецтва, здатністю керуватися естетичними принципами в житті та побуті.

Структура дитячого театру представлена вокальним, хореографічним і музичним гуртками, творчими групами сценаристів, читців, декораторів, костюмерів, техніків-звукооператорів та світлотехніків, а також телестудією. Така організація театру є важливою умовою різнобічного розвитку вихованців, адже кожна дитина може обрати той вид (чи декілька видів) мистецтва, який

відповідає її інтересам і прагненням, і завдяки цьому знайти свій власний шлях творчої самореалізації. Свобода вибору дітьми свого рольового репертуару в театрі доповнюється допомогою педагогів і психологів, які своєчасно виявляють (завдяки використанню діагностичного інструментарію) здібності вихованців і створюють відповідні умови для їх розвитку. Ефективність участі дітей у заходах театру “Інклюзив” забезпечується не лише об’єднанням зусиль педагогів і дітей, а й тісною співпрацею керівників гуртків і творчих об’єднань між собою, адже визначення та реалізація індивідуальної траєкторії творчого зростання кожного вихованця потребують координації зусиль усіх фахівців театру.

Участь дітей з проблемами здоров’я в реабілітаційному театрі потребує від педагогів і режисера детального розподілу ролей учасників. Мається на увазі необхідність підбору ролей з урахуванням компенсаторних можливостей організму дитини, що дає змогу мінімізувати вплив особливостей психофізичного розвитку на самореалізацію дитини через мистецтво. Це стає можливим завдяки специфічній формі залучення вихованців до художньо-театральної діяльності, яка здійснюється на трьох рівнях:

1) особистісно-адаптаційному – спроби дитини пізнати саму себе та світ через рухову пластику, мелодійне інтонування, образотворчу діяльність під час індивідуальних і групових адаптивно-розвивальних занять із застосуванням методів арт-терапії, танцювальної терапії, логоритміки, вокалотерапії, музикотерапії, театротерапії тощо. Паралельно дитина має можливість залучатися до процесу створення театральних вистав на різних рівнях активності: від ролі спостерігача в процесі репетицій до епізодичної участі в окремих фрагментах реалізації колективного творчого задуму. Завдяки цьому в дитини формуються прагнення до вдумливого, емпатійного спостереження за народженням театального образу та потяг до самовиявлення через сферу почуттів і дій;

2) соціально-адаптаційному – залучення дитини до загальноколективного творчого простору завдяки участі в роботі гуртків, творчих об’єднань художнього спрямування, заходах, спрямованих на творчу самореалізацію. У дитини з’являється можливість і готовність у процесі створення вистави спробувати себе в різних напрямках мистецької діяльності: художньо-драматичному, вокально-хоровому, хореографічному, музичному, образотворчому та сценарно-літературному. Як результат творчої самореалізації в атмосфері мистецтва, в дитині відбуваються якісні особистісні зміни, зокрема формування високих духовних цінностей завдяки набуттю та рефлексивному переосмисленню позитивного життєвого досвіду;

3) повної інклюзії – дитина вже стає активним учасником вистав, прагне випробувати себе в різноманітних стилях, жанрах, формах театального мистецтва, стає суб’єктом, співавтором колективної життєтворчості під час розробки сценарію, виготовлення костюмів, декорацій, реквізиту, постановки хореографічних, вокально-хорових, фольклорних, літературно-композиційних сцен, здійснення технічного забезпечення, забезпечення світлових і звукових ефек-

тів, підготовки фонограм та створення відеофільмів з використанням комп'ютерних технологій.

Навіть за умови функціонування на базі закладу ефективного реабілітаційного театру не можна обмежитися лише ним. Кожен конкурс, фестиваль, концерт дає дитині з особливостями психофізичного розвитку можливості набутти нового соціального досвіду, перевірити себе в нових умовах, розширити коло спілкування. Окрім цього, освітньо-реабілітаційний вплив мистецьких заходів зростає з підвищенням їх значущості. Вихід дитини на рівень міжнародного заходу зумовлює набагато потужніший емоційний резонанс, ніж, наприклад, освоєння обласного рівня. Ураховуючи це, адміністрація та педагогічний колектив Хортицького центру у співпраці з Міністерством освіти і науки України, Національною асамблеєю інвалідів України, Департаментом освіти і науки Запорізької облдержадміністрації в 2006 р. започаткували проведення інтеграційного фестивалю життєтворчості “Шлях до успіху”. Місія фестивалю репрезентована в його девізах: “У таланті кожної дитини відкриєм зірку світову”, “Життя і творчість без обмежень”. За вісім років фестиваль з обласного перетворився на міжнародний і став осередком творчої самореалізації для 35 дитячих колективів з різних регіонів України та зарубіжних країн (Ісламської Республіки Іран, Російської Федерації, Республіки Білорусь).

Самобутня ідея проекту визначає його креативність, яка полягає у використанні найбільш цікавого для людей засобу (мистецтва) для сприяння соціальній інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку. У цьому контексті мистецтво можна розглядати з двох позицій:

1) як найбільш доступну сферу творчої самореалізації для дітей та молоді з особливими потребами, незалежно від специфіки їх захворювання (окрім окремих категорій дітей з важкими розумовими порушеннями);

2) як важливий предмет інтересів для більшості людей, за допомогою якого можна привернути їх увагу до дітей з особливими потребами.

Фестиваль спрямований на створення рівних умов для реалізації творчих здібностей обдарованих учнів і молоді та дітей з особливостями психофізичного розвитку та фізичного стану, незалежно від індивідуальних можливостей. Особливістю фестивалю є застосування проектного методу до організації процесу творчого зростання дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Природа здатна обмежити дітей у зорі, позбавити їх слуху, обмежити функціональні можливості, але частка талановитих серед них від цього не меншає. Фестиваль побудовано таким чином, що в колективах одночасно виступають і здорові діти, і діти з психофізичними обмеженнями. На фестивалі діти презентують індивідуальні, колективні, сімейні життєтворчі проекти та окремі творчі роботи за такими номінаціями: вокальний жанр; хореографічний жанр; вокально-інструментальний жанр; авторська поезія та проза; сценічна декламація; театральний жанр; образотворче мистецтво; декоративно-ужиткове мистецтво; художнє фото; мультимедійні проекти; аматорське відео; екологічні мультимедійні міні-проекти та фотоколажі на тему “Перлини малої Батьківщини”; сімейні творчі проекти за всіма напрямками та жанрами.

Технологічний аспект формування творчої особистості в умовах виховної системи санаторної школи-інтернату представлений технологією реабілітації мистецтвом – системно організованим комплексом заходів, спрямованих на відновлення чи компенсацію порушених функцій організму та працездатності вихованців у процесі різнопланової художньо-естетичної діяльності. Завдяки органічному об'єднанню в реабілітаційній програмі різних видів мистецтва (театрального, літературного, образотворчого, хореографічного, музичного та вокального) досягається не тільки якісний стрибок культурного зростання особистості, а й розкриття її творчого потенціалу, що викликає виникнення цілого спектра позитивних емоцій. До головних реабілітаційних ефектів застосування цієї технології належить оптимізація рухової активності школярів (цей аспект відновлення здоров'я особливо важливий для дітей з дитячим церебральним паралічем), формування в них більш адекватного ставлення до своєї хвороби (таке переоцінювання поглядів відбувається завдяки систематичному створенню педагогами ситуацій успіху, переживання яких приводить до підвищення впевненості дитини у своїх силах і можливостях), а також збільшення їх соціальної активності (завдяки оволодінню новими соціальними ролями, моделювання певного позитивного образу та вживання в нього, розширенню кола спілкування та якісному збагаченню контактів дітей).

Корекційні можливості реабілітаційної технології пов'язані з наданням дитині практично необмежених можливостей для самовираження й самореалізації в продуктах творчості, утвердженням і пізнанням свого “Я”. Інтерес до результатів творчості з боку оточення, прийняття дітьми продуктів творчості підвищують їх самооцінку, рівень самоприйняття й самоцінності.

Завдання технології:

- розвиток творчих здібностей і культурно-дозвіллевих компетенцій дитини;
- підвищення рівня культури та освіченості особистості;
- зміцнення емоційного, соціального та духовного здоров'я школярів;
- підвищення самооцінки дитини, формування в неї позитивної “Я-концепції”;
- розвиток здатності до самоконтролю та саморегуляції;
- виявлення та аналіз думок і почуттів, які дитина звикла заглушати;
- оптимізація відносин у дитячому колективі.

Етапи роботи педагога-організатора за технологією реабілітації мистецтвом:

1. Підготовчий етап – ознайомлення педагога-організатора з висновками медико-психолого-педагогічного консилиуму щодо доцільних напрямів навчально-виховної та реабілітаційної роботи з вихованцями.

2. Діагностичний етап – проведення педагогічної діагностики під час знайомства з дітьми, заповнення Карти для відстеження ефективності реабілітації мистецтвом.

3. Проектний етап – формулювання мети та завдань групової й індивідуальної реабілітаційної роботи. Розробка програми реабілітації дитини засо-

бами літературного, образотворчого, хореографічного, музичного, вокального та театрального мистецтва. Визначення термінів реабілітаційного процесу.

4. Етап реалізації проекту – реалізація розробленої програми реабілітації.

5. Підсумковий етап – підбиття підсумків щодо ефективності реабілітаційного процесу; розробка рекомендацій для батьків, складання програм домашньої активності.

Висновки. Інноваційний досвід санаторної школи-інтернату Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру свідчить про те, що формуванню творчої особистості сприяє функціонування в межах виховної системи гуртків, творчих колективів і дитячого реабілітаційного театру, в якому художньо-театральна діяльність диференціюється відповідно до трьох рівнів: особистісно-адаптаційного, соціально-адаптаційного та інклюзивного. У межах театрального простору кожна дитина має можливість знайти свій власний спосіб навчання, творчого самовираження, засвоєння культурних цінностей. Можливості вихованців набути нового соціального досвіду, перевірити себе в нових умовах, розширити коло спілкування суттєво розширюються завдяки проведенню Міжнародного інтеграційного фестивалю життєтворчості “Шлях до успіху”. Самобутня ідея фестивалю визначає його креативність, яка полягає у використанні найбільш цікавого для людей засобу (мистецтва) для сприяння соціальній інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку. Технологічний аспект формування творчої особистості в умовах виховної системи санаторної школи-інтернату представлений технологією реабілітації мистецтвом – системно організованим комплексом заходів, спрямованих на відновлення чи компенсацію порушених функцій організму та працездатності вихованців у процесі різнопланової художньо-естетичної діяльності. Завдяки органічному об’єднанню в реабілітаційній програмі різних видів мистецтва (театрального, літературного, образотворчого, хореографічного, музичного та вокального) і послідовній реалізації п’яти етапів роботи педагога-організатора (підготовчого, діагностичного, проектного, реалізаційного та підсумкового) досягається не тільки якісний стрибок культурного зростання особистості, але й розкриття її творчого потенціалу.

Список використаної літератури

1. Галкин Н.Н. Социокультурная реабилитация детей-инвалидов средствами изобразительного искусства : дис. ... канд. наук по культурологии : 24.00.01 / Галкин Николай Николаевич. – Краснодар, 2004. – 181 с.

2. Зиатдинова Г.Ф. Социализация детей-инвалидов средствами социально-культурной деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Зиатдинова Гульфия Рабхатовна. – Казань, 2011. – 244 с.

3. Иванов А.В. Инновационные процессы в системе реабилитации инвалидов : автореф. дис. ... канд. социол. наук : 22.00.04 / А.В. Иванов. – М., 2010. – 22 с.

4. Медведева Е.А. Социокультурное становление личности ребенка с проблемами психического развития средствами искусства в образовательном пространстве : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.10 / Е.А. Медведева. – Нижний Новгород, 2007. – 47 с.

5. Моздокова Ю.С. Социально-культурная реабилитация инвалидов и их семей в процессе досуговой деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Моздокова Юлия Степановна. – М., 1996. – 232 с.

6. Молчан О.І. Соціально-культурна реабілітація інвалідів юнацького віку в умовах дозвілля : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / О.І. Молчан. – К., 2003. – 20 с.

7. Юнина В.В. Воспитательная среда специального (коррекционного) образовательного учреждения как условие социализации детей с ограниченными возможностями здоровья : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / В.В. Юнина. – СПб., 2009. – 25 с.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2014.

Позднякова Е.Л. Формирование творческой личности в условиях воспитательной системы санаторной школы-интерната

В статье рассмотрены ключевые характеристики воспитательной системы санаторной школы-интерната, обеспечивающие развитие креативного потенциала школьников. На примере санаторной школы-интерната Хортицкого национального учебно-реабилитационного многопрофильного центра проанализировано значение кружков, творческих коллективов, детского реабилитационного театра, интеграционного фестиваля жизнетворчества и технологии реабилитации искусством для становления каждого воспитанника как творческой личности.

Ключевые слова: формирование творческой личности, санаторная школа-интернат, воспитательная система, детский реабилитационный театр, интеграционный фестиваль, реабилитация искусством.

Pozdnyakova O. Forming of a creative individual in conditions of the educational system of a sanatorium boarding school.

The article considers the key characteristics of the educational system of a boarding school, which ensure the development of the creative potential of the students. It is proved that the formation of a creative personality is promoted by the functioning within the educational system clubs, creative circles and children's rehabilitation theater, in which the artistic and theatrical activity is differentiated according to three levels: personal-adaptive, social-adaptive and inclusive. Within the space of a theater every child has the opportunity to find its own way of learning, creative self-expression, mastering of cultural values. It is revealed the impact of the international integration festivals of life creation "Way to Success" in order to acquire by pupils the new social experience and to extend the communication circle. It is analyzed the technological aspect of a creative personality formation in terms of the educational system of a boarding school, represented by the art rehabilitation technology. The technology is the systematically organized set of measures aimed at renewal or compensation of disturbed functions of organism and ability of pupils to work in the process of the different planned artistic and aesthetic activity. Thanks to the organic association of the rehabilitation programs of various arts (theater, literature, descriptive, choreographic, musical and vocal) and the consistent implementation of the five stages of the teacher-organizer (preparatory, diagnostic, design, realizable and final) it is achieved not only the high-quality leap of cultural growth of an individual, but the disclosure of its creative potential.

Key words: forming of a creative individual, sanatorium boarding school, educational system, children's rehabilitation theater, integration festival, rehabilitation by an art.